

спец. 10.02.19 "Теория языка" / Татьяна Викторовна Дубровская ; Саратов. гос. ун-т им. Н. Г. Чернышевского. – Саратов, 2010. – 40 с. 6. *Льченко О. М.* Етикетизація англо-американського наукового дискурсу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук : спец. 10.02.01 "Германські мови" / Ольга Михайлівна Льченко ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2002. – 37 с. 7. *Левенкова Е. Р.* Конвергентные и дивергентные тенденции в политическом дискурсе Великобритании и США : автореф. дисс. на соискание уч. степени докт. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / Елена Романовна Левенкова ; Поволж. гос. соц.-гуманитар. академия. – Саратов, 2011. – 41 с. 8. *Литвиненко Н. П.* Сучасний український медичний дискурс : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук : спец. 10.02.01 "Українська мова" / Ніна Павлівна Литвиненко ; Ін-т укр. мови НАН України. – К., 2010. – 37 с. 9. *Карасик В. И.* О типах дискурса / Владимир Ильич Карасик // Языковая личность: институциональный и персональный дискурс : сб. науч. тр. – Волгоград, 2000. – С. 5–20. 10. *Коваль Н. С.* Мовні засоби аргументації в юридичному дискурсі (на матеріалі англословних законодавчих та судових документів) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / Наталія Євгенівна Коваль ; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечнікова. – Одеса, 2007. – 22 с. 11. *Кравченко Н. К.* Міжнародно-правовий дискурс: когнітивно-комунікативний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук : спец. 10.02.15 "Загальне мовознавство" / Алла Наталія Кимівна Кравченко ; Київ. нац. лінгв. ун-т. – К., 2007. – 32 с. 12. *Скуратовська Т. А.* Аргументація в американському судовому дискурсі (на матеріалі справ за участю суду присяжних) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / Тетяна Анатоліївна Скуратовська ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2002. – 22 с. 13. *Яшенкова О. Я.* Основи теорії мовної комунікації : [навч. посібник] / Ольга Володимирівна Яшенкова. – К. : ВЦ "Академія", 2010. – 312 с.

Павлюк А.Б., к. філол. н., доц.,
Східноєвропейський НУ імені Лесі Українки

ФЕНОМЕН МНОЖИННОСТІ ПЕРЕКЛАДУ В КОНТЕКСТІ ПИТАНЬ СУЧАСНОГО МОВОЗНАВСТВА

Стаття присвячена аналізу існуючих точок зору провідних науковців у галузі перекладознавства, які стосуються явища множинності

перекладу, виділення постулатів і типів, які характеризують феномен множинності.

Ключові слова: множинність перекладу, перекладацька категорія, постулат, перекладознавство.

Стаття посвячена аналізу існуючих точок зрення вчених в області перекладознавства, що стосуються явища множинності перекладу, виділення постулатів і типів, що характеризують феномен множинності.

Ключевые слова: множественность перевода, переводческая категория, постулат, переводоведение.

The article is devoted to the existing leading scholars in the field of translation studies points of view concerning the phenomenon of translation multiplicity, postulates and types selection that characterize the phenomenon of multiplicity.

Keywords: translation multiplicity, translation category, postulate, translation studies.

Множинність перекладів художніх та поетичних творів в окремії лінгвокультурній спільноті як об'єкт дослідження привертає увагу багатьох науковців. Її можливість вже не викликає сумніву, тому що переклад трактується не як копія оригіналу, а як його інтерпретація. Під час вивчення цього явища виникає потреба вирішення певних завдань, а саме: розгляд явища перекладацької множинності в контексті історії її розвитку та в ракурсі його понятійно-типологічних характеристик, з'ясування основних прийомів перекладу творів і розгляд їх жанрових особливостей; вивчення рецепції творів вітчизняною й зарубіжною критикою, обґрунтування принципів порівняльного дослідження оригіналу й перекладів в аспекті множинності перекладу.

Основними методами дослідження є: 1) історико-філологічний, або критичний, фундаторами якого вважаються німецькі вчені Бартольд Георг Нібур (1776–1831) та Арнольд-Герман Людвіг Геерен (1760–1842), і суть якого полягає у власне критичному аналізі джерела та проникнення на основі останнього до суті досліджуваного предмету [Ясь 2004, 215]; 2) метод компаративного аналізу оригіналу та перекладу, метою якого є виявлення міжлітературних зв'язків на основі зіставлення творів та явищ національних письменств одного чи різних історичних періодів [Кіриєнко 2011, 128]; 3) метод

порівняльного лінгвостилістичного опису, у процесі проведення якого необхідно вивчати усю систему мовностилістичних засобів у створенні художніх образів певного літературного твору, оскільки тільки цілісний системний вияв такого комплексу мовностилістичних засобів у створенні системи художніх словесних образів надасть повну лінгвостилістичну картину тексту художнього твору [Волкова 2010, 7].

Множинність перекладу як перекладацька категорія почала існувати лише у другій половині ХХ століття і за словами О. Л. Лисенкової, російської дослідниці перекладів Р. М. Рільке, факт перекладацької множинності, як у часі, так і у просторі, є доказом геніальності оригіналу [Лисенкова 2000, 85], а множинність – природний атрибут художнього перекладу, пов'язаний з поняттям творчої особистості, змаганням талантів [Топер 1998, 173]. Декілька ж перекладів допомагають краще зрозуміти оригінал, оскільки вони висвітлюють різні його сторони, роблячи на них акцент. Крім того, переклад розмовляє з читачами їхньою рідною мовою, зокрема й невербальною, але також і мовою культури, яка завжди буде відрізнятися від будь-якої іншої, яким би близьким не було їх вербальне оформлення. Тому множинність перекладу доцільно розглядати як явище і суб'єктивне, пов'язане з індивідуальними особливостями того чи іншого перекладача, й об'єктивне, тобто викликане необхідністю однієї культури в діалозі з іншою, у розширенні власних пізнавальних можливостей, у самоідентифікації. Об'єктивність множинності перекладу полягає також у тому, що художній твір – явище динамічне; воно може існувати в різних історично-культурних площинах, мати власну долю у просторі та часі [Пермінова 2005].

Максим Рильський – видатний український поет і перекладач – зазначав, що кожен перекладач може при вдалому взагалі відтворенні іншомовного оповідання, п'єси, поеми, вірша і т. ін. проминути ту чи іншу рису оригіналу, наголосивши зате на іншій, яка здається йому найістотнішою, адже кожен перекладає по-своєму [Рильський 1975, 79].

Відомий німецький лінгвіст Вольфрам Вілсс, який вивчав теоретичні та прикладні аспекти перекладу, розглядав і коло перекладознавчих проблем, пов'язаних із роллю перекладу в сучасному світі, історією перекладознавства, місцем науки про переклад у мовознавстві та багатьох інших, підкреслює важливість урахування індивідуальних психологічних особливостей перекладача у вирішенні різних перекладацьких проблем, які, проте, не носять абсолютного характеру: одна і та ж складність для одного

перекладача – проблема, а для іншого – стереотипно розв'язувана задача, оскільки у кожного перекладача в кожному конкретному акті перекладу буде різний набір можливих варіантів, з яких він робить вибір. Здійснюючи свій вибір, перекладач виконує складні розумові операції, які засновані на його власних лінгвістичних і когнітивних знаннях, комунікативній компетенції та обліку лінгвістичних та когнітивних знань рецепторів перекладу, які відображають особливості їхньої культури. Таким чином, особистість перекладача є одним з найсильніших чинників варіативності перекладу [Солдатова 2010, 142–143].

Пересічні читачі рідко замислюються над доцільністю нових перекладів уже відомих творів. Проте, Г. М. Косів, посилаючись на дослідників Б. Гатіма та І. Мейсона, які розглядають множинність із залученням категорії "читач", оскільки перекладач здійснює також одне з багатьох можливих прочитань оригіналу, вважає, що важливою рисою дискурсу є створення множинності відгуків серед читачів оригіналу, тому в завдання перекладача входить зберегти максимальну кількість потенційних відгуків. Іншими словами, перекладач не повинен применшувати динамічної ролі читача [Косів 2006, 33]. Для фахівців з перекладознавства питання множинності досить актуальне і вони намагаються визначити комплекс чинників, унаслідок дії яких створюються нові перекладацькі інтерпретації перекладених раніше творів. І справді, у цьому питанні ще далеко до однаковості [Ребрій 2009, 190].

Професійний перекладач може вважатися найкращим посередником між двома культурами, оскільки він повинен досконало знати й культуру оригіналу, і культуру перекладу, а тому інтерпретувати текст свідомо, намагаючись знайти спільні риси в культурно-літературній традиції обох мов, у результаті чого, за словами С.С. Прокоповича, здійснюється взаємопроникнення культур, яке можливе завдяки певному відбору елементів чужої культури [Прокопович 1980, 41].

Отже, множинність перекладу існує не лише на вербальному рівні, але й на рівні культур.

У сучасному перекладознавстві існує двадцять загальних положень, які характеризують феномен множинності перекладу, і яким небезпідставно надано статус постулатів. Формування таких постулатів можна поділити на три етапи.

Перший етап був здійснений Р. Р. Чайковським і О. Л. Лисенковою, які твердили, що:

1. Перекладна множинність – це синоніміка на рівні тексту. Співіснуючі переклади є текстовими синонімами, при цьому ступінь рівнозначності перекладних текстів може бути різною.

2. Поява декількох перекладних текстів розширює образно-понятійний світ оригіналу.

3. Заголовок набуває значного семантичного навантаження і об'єднує усі синонімічні переклади оригіналів у своєрідне текстове співтовариство.

4. Перекладна множинність допускає неминучість повторів у співіснуючих перекладах.

5. У зв'язку з тезою про неминучість повторів перекладацьких рішень особливої актуальності набуває проблема оптимальних перекладацьких рішень.

6. При перекладній множинності змінюється статус перекладів оригіналу і з'являються конкуруючі тексти. Перекладна множинність виявляє переваги і демонструє недоліки перекладів.

7. Перекладна множинність підтверджує той факт, що в галузі художнього перекладу закони прогресу не діють.

8. Перекладна множинність передбачає максимальне використання усіх ресурсів мови перекладу. Після того як усі засоби адекватного відтворення першотвору будуть вичерпані, створення нових адекватних переказів цією мовою виявиться неможливим.

9. Потенційність вичерпання ресурсів мови перекладу не впливає на постулат про невичерпність оригіналу.

10. Факт перекладної множинності свідчить про геніальність оригіналу [Чайковський 2001, 179–198].

Наступним етапом у дослідженні явища перекладної множинності є робота О. Л. Лисенкової, співавтора виведення попередньої низки постулатів, яка більш глибоко описує загальні положення перекладної множинності у своєму науковому дослідженні на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук, і вводить п'ять нових постулатів, поєднуючи їх із десятима уже існуючими:

1. Кожен високохудожній текст містить у собі можливість його різних тлумачень, оскільки кожен перекладач вбачає в художньому тексті лише якусь одну частину з усього спектру його планів змісту.

2. Перекладна множинність – це полілог наближених на рівні змісту і форми текстів.

3. Ємність змісту оригіналу є однією з передумов виникнення перекладної множинності і призводить до появи різних перекладних версій, які конкурують і доповнюють один одного.

4. Зі структурної точки зору перекладна множинність є незамінним засобом виявлення подібностей і відмінностей мов, які зіставляються.

5. У випадку перекладної множинності у співтоваристві перекладних текстів можна виділити різні типи перекладів, які відрізняються за принципами відтворення оригіналу, за метою, яка поставлена перекладачами під час відтворення оригіналу та ін. [Лысенкова 2006, 355–382].

Проведений аналіз п'ятнадцяти постулатів дозволив розкрити ще низку положень, які, на думку К. С. Шерстьньової, дослідниці множинності перекладів художньої прози як проблеми теорії перекладу, також характеризують явище множинності перекладів:

1. У зв'язку із ємністю змісту художнього твору, можна говорити про так звану багат шаровість оригіналу, яка визначає багатозначність тексту, його відкритість для кількох інтерпретацій. Багат шаровістю тексту пояснюються труднощі збереження усього обсягу планів змісту тексту під час перекладу, оскільки передати усі художні засоби твору в їх збалансованості та взаємодії неможливо.

2. Перекладна множинність має темпоральний характер. Невичерпні смислові можливості художнього твору не можуть бути уповні відтворені й зажадані епохою створення перекладу. При перекладі відбувається актуалізація оригіналу, перенесення його в новий культурно-історичний контекст, що призводить до змістового звуження оригіналу.

3. У зв'язку з тезою про темпоральний характер перекладної множинності можна говорити про те, що множинність інтерпретацій одного й того ж оригіналу й неможливість створення оптимального перекладу свідчить про діалогічні відносини між неповторним і незмінним оригіналом і різними його перекладами, які визначаються особистістю перекладача і конкретним культурно-історичним контекстом.

4. Множинність перекладу свідчить про інтерпретативний характер перекладу. Для перекладача художній твір є прообразом, який він інтерпретує і створює його новий образ. Наявність множинності варіантів оформлення інформації визначається не тільки смисловим інваріантом тексту, але й зв'язана із суб'єктивністю вибору перекладацького рішення, яка формується у перекладача на основі його світосприйняття.

5. Перекладацький фактор зумовлює принципову множинність перекладу оригіналу. У центрі перекладу завжди знаходиться homo faber

– людина, яка створює новий текст із властивим йому набором когнітивних і емоційних характеристик, отже, у кожній версії перекладу виявляються особистісні особливості перекладача, його мовні уподобання, а також його уявлення про специфіку іншокультурного сприйняття переданої інформації [Шерстнёва, 32–34].

Крім виведення постулатів, науковці виділяють кілька типів множинності: 1) у просторі – коли одну й ту саму річ переозвучують різними мовами; 2) у часі – коли її перекладають заново в різні епохи; 3) у стильовому спектрі – коли йде суперництво перекладачів-сучасників і співвітчизників [Новикова 1986, 61]; 4) різні переклади одного твору, здійснені одним перекладачем; 5) хронологічно обмежена перекладна множинність, що задовільняє запити різних суспільно-культурних груп [Лучук 2004, 166–167].

На доцільності множинності з огляду на розвиток наукових напрацювань наголошує О. Лейтес, зауважуючи, що порівняльний аналіз різних перекладів одного твору має виняткове значення для розробки проблем функціональної художньої стилістики і побудови основ зіставної поетики [Лейтес 1965, 262].

Не лише на філологічному, але й на філософському характері існування множинності перекладів наполягає М. Новикова, яка стверджує, що декілька перекладів дозволяє зрозуміти текст краще саме тому, що через іншокультурний переклад текст наочно показує, наскільки він динамічний, як глибоко вкорінений у систему контекстів – і авторських, і перекладацьких, а тому взяті разом, не як сума текстів, а як діалог, переклади окреслюють об'єктивні інтерпретаційні можливості даного твору [15, с. 101, 210].

Проаналізувавши значну кількість теоретичних джерел, дослідивши точки зору науковців у галузі перекладознавства, доцільно зауважити, що збільшення кількості перекладів має бути не кількісне, а якісне, оскільки недосконалі переклади ведуть до руйнування розуміння твору в цілому.

1. *Волкова М. Ю.* Особливості лінгвостилістичного аналізу художніх творів / М. Ю. Волкова. – Вісник СевНТУ. – Вип. 102 : Філологія : зб. наук. пр. – Севастополь : Вид-во СевНТУ, 2010. – С. 6–11. 2. *Кіриєнко Т. С.* Застосування елементів компаративного аналізу текстів на уроках літератури / Т. С. Кіриєнко. – Таврійський вісник освіти. – 2011. – № 4 (36). – С. 127–132. 3. *Косів Г. М.* Перекладацький метод Віри Річ як інтерпретатора української художньої літератури : дис. ... канд. філол. наук / Г. М. Косів. – Львів, 2006. – 224 с. 4. *Лейтес А.* Введение в общую

теорию художественного перевода : Программа курса // Мастерство перевода. – Москва : Сов. писатель, 1965. – Сб. 1964. – С. 252–270.

5. *Лучук О.* Часовий фактор і проблема перекладної множинності в теорії художнього перекладу / *О. Лучук* // Діалогічна природа літератури : Перекладознавчі та літературознавчі нариси. – Львів : Вид-во УКУ, 2004. – С. 163–168.

6. *Лысенкова Е. Л.* "Herbsttag" Р. М. Рильке: 25 переводов // Перевод и переводчики : Науч. альманах каф. нем. яз. Сев. междунар. ун-та (г. Магадан). Вып. 1. : Р. М. Рильке / Гл. ред. Р. Р. Чайковский. – Магадан : Кордис, 2000. – С. 84–92.

7. *Лысенкова Е. Л.* Поэзия и проза Р. М. Рильке в русских переводах (исторические, стилистико-сопоставительные и переводоведческие аспекты) : дисс. ... д-ра филол. наук / *Е. Л. Лысенкова*. – Магадан, 2006. – 512 с.

8. *Новикова М.* Прекрасен наш союз. Литература – переводчик – жизнь : Лит.-критич. очерки. – Київ : Рад. письм., 1986. – 224 с.

9. *Пермінова А. О.* Множинність перекладів як фактор створення культуромовного буття художнього твору // Вісник Сумського державного університету. – Серія : Філол. науки. – № 6 (78). – Суми : Вид-во СумДУ, 2005. – С. 99–105.

10. *Прокопович С. С.* Адекватный перевод или интерпретация текста? / *С. С. Прокопович* // Тетради переводчика : Науч.-теор. сб. / Ред. *Л. С. Бархударов*. – М. : Межд. отношения, 1980. – Вып. 17. – С. 37–48.

11. *Ребрій О. В.* Пригоди Аліси в Україні, або про множинність сучасних перекладів / *О. В. Ребрій* // Лінгвістика ХХІ століття : нові дослідження і перспективи. – 2009. – № 3. – С. 190–205.

12. *Рильський М. Т.* Проблеми художнього перекладу / *Т. М. Рильський* // Мистецтво перекладу. – К. : Радянський письменник, 1975. – С. 25–92.

13. *Солдатова Л. А.* Межъязыковая коммуникация и множественность перевода / *Л. А. Солдатова* // Альманах современной науки и образования. – Тамбов : Грамота, 2010. – № 1 (32) : в 2-х ч. – Ч. 1. – С. 139–143.

14. *Тонер П.* Перевод и литература: творческая личность переводчика / *П. Тонер* // Вопросы литературы, 1998. – № 6. – С. 161–178.

15. *Чайковский Р. Р., Лысенкова Е. Л.* Неисчерпаемость оригинала: 100 переводов "Пантеры" Р. М. Рильке на 15 языков / *Р. Р. Чайковский*. – Магадан : Кордис, 2001. – 211 с.

16. *Шерстнёва Е. С.* Переводная множественность художественной прозы как проблема теории перевода (на материале переводов романа Р. М. Рильке "Записки Мальте Лауридса Бригге" на английский язык) : дисс. ... канд. филол. наук / *Е. С. Шерстнёва*. – Магадан, 2009. – 213 с.

17. *Ясь О.* Критичний метод та його роль у становленні академічної історіографії / *О. Ясь* // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. – Київ : Інститут історії України НАН України, 2004. – № 11. – С. 209–227.